Emil Cioran ca profet al adevăratei sfințenii

(à propos de Mircea Vulcănescu)

Student fiind, lui Cioran criza valorilor culturale îi parea ilustrată de renunţarea la domeniul *spiritului* în favoarea domeniului *sufletului*. Era pe atunci fascinat de Im. Kant pentru spiritul încorporat în gândirea acestuia. Pe Kant şi-l alesese drept subiect pentru lucrarea de licenţă [1] pe care urma să i-o conducă faimosul profesor Nae Ionescu. În entuziasmul său decretase filozofia lui Kant şi matematicile drept excelente remedii împotriva tristeţii sale congenitale. Aceasta până când universitarii din tabăra filozofilor rationalişti (lipsiţi de sensibilitate religioasă şi invidioşi pe succesul prelegerilor lui Nae Ionescu audiate nu numai de studenţii de la filozofie dar şi de studenţi de la Teologie, Drept sau chiar de la Facultătile de profil ştiinţific) au complotat să-l îndepărteze pe „filozoful mistic" Nae Ionescu din Universitate [2].

Fiind alături de Mircea Vulcănescu şi de Mircea Eliade unul din mulţii admiratori ai vestitului profesor de logică şi metafizică, Emil Cioran trebuie să fi avut atunci revelaţia că lumea a devenit „incapabilă de iraţionalitate" şi că omul modern „a fost atins, până la blestem, de seducţia lucrurilor finite" [3]. Studentul Cioran a renunţat la proiectata lucrare despre Kant, preferând intuiţionismul şi „indiscreţiile metafizice ale creştinismului" (E.C). A combătut în publicistica sa „ordinea apasătoare" a relativismului modern, ştiinţific, istorismul care îngustează cadrul vieţii, lipsind-o de transcendenţă [4]; însăşi istorismul ar fi expresia sterilităţii şi a epuizării lăuntrice (*De la istorism la metafizică*, 1932). A scris despre omul modern care a „învins regretul paradisului, dispensându-se implicit de aspiraţia perfecţiunii" (*Lacrimi şi sfinţi*, p. 16). Facultatea de filozofie şi litere a încheiat-o cu o teză despre Bergson. De la Kant a păstrat însă viziunea unei lumi scindate prin lucrarea inteligenţei. Peste ea a suprapus opţiunea de sorginte kierkegaardiană de a lăsa contrariile în tensiunea lor de neconciliat.

Pe de-o parte ar fi lumea lui Dumnezeu, a naturii şi a satului românesc, a intuiţionismului moral şi a planului afectiv. În această lume a trăit Cioran iubind viaţa şi „îndrăgostindu-se ca un prost" (E.C). Pe acest tărâm de miracol neîntinat a reuşit el să păstreze cultul prieteniei şi a fost un partener de viaţă agreabil. În 1996 Simone Boue, de care Cioran s-a îndrăgostit în 1942 şi cu care a fost împreună până la sfârşit, spunea că Cioran era vesel, că nu era de loc sinistru precum îl arătau cărtile sale [5]. Ţuţea credea că se preface c-ar fi disperat, în timp ce un alt vechi prieten, poetul Horia Stamatu, scrisese despre Cioran că este pesimistul cu cel mai mult umor, din câţi pesimişti a cunoscut vreodată [6]. Nikolaus Sombart credea şi el că „Cioran sei gar nicht so verzweifelt, sondern koenne nur sehr gut schreiben" (în: *Pariser Lehrjahre 1951-1954*).

În viziunea lui Cioran, pe lângă lumea sfinţilor s-ar afla tărâmul lucidităţii lipsite de iluzii, prin care cea dintâi poate fi zgâlţâită din temelii fără a fi urmărit nici un scop precis. Aici ar fi locul în care n-ar supravieţui decât iluzia stilului, a expresiei căutate cu grijă pentru a exprima cât mai sugestiv lirismul tristeţii de a trăi fără iluzii şi scepticismul contemplând melancolic o lume grotească în care se desfăşoară feeriile monstroase ale tuturor utopiilor. Scepticismul ar conferi absolutului un caracter ornamental (*Lacrimi şi sfinţi*, 1991, p119).

După licenţă, Emil Cioran ar fi vrut să pregătească un doctorat cu profesorul de metafizică Nae Ionescu despre mistici şi sfinţi, în care să scrie limpede că „tot ce e valabil în filozofie se reduce la împrumuturile din religie şi la apelurile mistice" (op. cit., p.51). Convins că „mistica e nimbul oricărei culturi, justificarea ei ultimă" (p.78) Cioran a redactat un întreg volum despre *Lacrimi şi sfinţi* (Bucureşti, 1937; Paris, 1986) consemnând pe la începutul cărţii că „tristeţile îţi aruncă în suflet umbre de mânăstiri. Si prin acestea începi să-i înţelegi pe sfinţi" (ed.II-a, 1991, p.24). Să nu uităm că Răşinarii sunt la mică distanţă de Mânăstirea Brâncoveanu de la Sâmbăta de Sus unde era stareţ Părintele ieromonah Arsenie Boca [7] la vremea când tatăl lui Cioran, protopopul Emilian Cioran era consilier eparhial al Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu. Demn de menţionat ne pare şi faptul că între 1933 şi 1938 Părintele Arsenie Boca a studiat la Bucureşti la Facultatea de Belle Arte, ocazie cu care a frecventat cursurile lui Eliade şi Nae Ionescu, precum şi cursurile de Mistică ale teologului profesor Nichifor Crainic [8], audiate foarte probabil şi de Emil Cioran, harnic colaborator la cele două reviste scoase de Crainic, „Gândirea" şi „Calendarul".

În exilul de la Paris Cioran îşi decorase camera de lucru cu o icoană pe sticlă (*Iisus cu viţa de vie*) simbolizând Euharistia. Existenţa sfinţeniei ca „suspendare neîntreruptă a timpului" (p.36) a privit-o de la început kierkegaardian: „Nu se poate crede ceva precis şi hotărât despre sfinţi. Ei reprezintă un absolut, de care nu e bine nici să ne ataşăm, dar nici să-l refuzăm. Orice atitudine ne condamnă. Fiind cu sfinţii, ne-am pierdut viaţa; fiind împotriva lor, ne-am pus rău cu absolutul. **Pare că tot eram mai liberi, de n-ar fi existat ei** [subl. I.V.S]. De câte îndoieli n-am fi fost cruţaţi!" (*Lacrimi şi sfinţi*, p.23).

Din fragmentul citat se poate bănui că Emil Cioran l-a cunoscut pe cel supranumit Sfântul Ardealului, că volumul său intitulat *Lacrimi şi sfinţi* depune indirect această mărturie, şi că probabil cartea n-ar fi fost scrisă dacă ar fi rezultat dintr-o simplă cunoaştere livrescă a sfinţeniei. Cioran a menţionat volumul de câte ori a fost înregistrat şi a ţinut să fie transpus în franceză, ajutând-o pe Sanda Stolojan la traducerea lui. De altfel, faimoasa figură a Părintelui Arsenie Boca poate fi lesne bănuită şi în spatele călugărului Anisie, personaj din romanul *Noaptea de Sânziene* publicat de Mircea Eliade în 1956 la Paris [9].

Interesant este că, la numai 26 de ani, Emil Cioran intuise deja calea care duce în mod sigur către succes: „un filozof se salvează de la mediocritate numai prin scepticism sau prin mistică, aceste două forme de disperare în faţa cunoaşterii. Mistica este o evadare din cunoaştere, iar scepticismul o cunoaştere fără speranţă. În amândouă felurile *lumea* nu este o soluţie" (p.51). Temeinicele sale lecturi din misticii spanioli şi germani se fac simţite în fragmente care nu se deosebesc prin nimic de marea poezie mistică: „De-aş putea deveni fântână de lacrimi în mâinile lui Dumnezeu! Să mă plâng în el şi el să se plângă în mine" (Cioran, citat de Ghe. Istrate). Sau: „Te vezi în Dumnezeu şi el se vede în tine. Este o viziune dublă a introspecţiei care ne descoperă viaţa sufletului ca *eu* şi ca *Dumnezeu* /.../ Cunoaşterea de sine numai aşa are un rezultat şi un sens" (*Lacrimi şi sfinţi*, p.108).

În volumul despre sfinţi nu putea desigur lipsi amprenta personalităţii sale răzvrătite: „Lumea sfinţilor este o otravă cerească, a cărei virulenţă creşte pe măsura singurătăţilor noastre. **Nu ne-au corupt ei, arătându-ne prin exemplul lor că durerile ajung şi duc undeva? Eram obişnuiţi să suferim fără scop** [subl. I.V.S.], pierduţi în inutilităţile durerii şi să ne oglindim în propriile însângerări" (*Lacrimi şi sfinţi* , p.18). Rugăciunea ar fi „răstignirea inteligenţei din teama de singurătate" (p.118). Însuşi creştinismul îi apare celui ce „voia să zgâlţâie din temelii lumea bunului Dumnezeu" **(10)** ca o „avalanşă de indiscreţii metafizice" (*Lacrimi şi sfinţi*, p.37-38). Pentru că în viaţa de zi cu zi, în politică şi în afaceri, creştinismul „a introdus moartea, suferinţa, pe Iisus şi pe Dumnezeu /.../ În zadar ne-am desţeleni din el, căci **nu vom reuşi să-i uităm decorul, adică pe sfinţi** [subl. I.V.S]". Luciditatea dusă la extrem îl face pe absolventul de filozofie să remarce că şi oboseala de lume ia formă religioasă atunci când „imersiunea în abisul divin ne scapă de ispita existenţei proprii" (p.79).

Emil Cioran pare a fi conştientizat de foarte tânăr că „pasiunea pentru sfinţi dovedeşte gradul de neprielnicie în lume a unui om. Când aceluia, nu numai inima, dar şi instinctele i s-au deschis spre cer, cu greu îşi mai găseşte o identitate sub soare" (p.82). El mai consemnează grijuliu că „va veni o vreme când îl va cuprinde ruşinea de pasiunile sale cereşti" (p.61). Aparent, vremea aceasta a fost ilustrată de o notaţie din caietele sale [11] în care suprapune ideea inutilităţii existenţei lumeşti peste ideea de scufundare în abisul divin pentru „a ne uita de noi înşine" (p.78). Religiozitatea (preocuparea cu lumea de dincolo) ar proveni în cazul său doar din neadaptarea la lumea de aici. La mijloc nu este însă nici urmă de regret. Mai degrabă pare a fi o simplă ironie la adresa propriei persoane.: «je sais que je ne suis **bon ŕ rien ici-bas. C'est par lŕ, et par lŕ** uniquement, que j'ai acquis une sorte de dimension religieuse» (v. Isabela Vasiliu-Scraba, *Ideile – un decor variabil în opera lui Emil Cioran*, în http://isabelavs.blogspot.com).

De fapt, „pasiunile sale cereşti" nu îl părăsesc pe Cioran nici o clipă, chiar dacă ele mai îmbracă şi forma admiraţiei neţărmurite faţă de muzica lui Bach. În plus, pasiunea pentru sfinţi reapare într-o scrisoare al cărei text se rotunjeşte perfect într-un eseu, început cu evocarea unei pilde iniţiatice despre posibilitatea de existenţă a unor suflete neîntinate de păcatul strămoşesc şi dezvoltat prin exemplul oferit de o amintire din 1939 legată de Mircea Vulcănescu. Pentru că la un moment dat Emil Cioran îl asemuise pe filozoful Vulcănescu unui sfânt evadat dintr-o icoană, textul şi-l încheie evocând puterea făcătoare de minuni pe care o are însăşi amintirea prietenului său. El scrie cu veneratie că numai imaginea lui Mircea Vulcănescu păstrată de memorie sa cu „răscolitoare limpezime" ar mai avea forţa să-l împace cu nebunia lumii în care trăieşte. În volumul publicat de Editura Humanitas, unde scrisoarea din 20 ianuarie 1966 a fost pentru prima oară cuprinsă între coperţile unei cărti (Mircea Vulcănescu, *Ultimul cuvânt*, 1992, p.165-167 în traducerea Margaretei Ioana Vulcănescu, ediţie îngrijită de Marin Diaconu) acest text apare din păcate trunchiat. Mania editorilor de a tăia pasaje din textele urmând a fi publicate a fost cu asiduitate încurajată în comunism. În cartea publicată după căderea comunismului, întâi a fost înlăturată povestea hasidică despre Adam şi pomul cunoaşterii. În ea se zice că atunci când primul om cuprinzând în el sufletele tuturor oamenilor s-a apropiat de pomul cunoaşterii binelui şi răului, sufletul lui Ball-Shew-Tov s-ar fi desprins şi aşa s-a întâmplat că numai acest suflet nu a luat parte la păcatul primordial.

Odată cu îndepărtarea micii povestiri hasidice a dispărut şi baza pe care Emil Cioran a înălţat structura ideatică a eseului său, pornit de la premisa că nu toţi oamenii sunt urmaşii lui Adam de după căderea în păcat şi că, într-un mod cu totul excepţional, este posibil – cum spune povestea hasidică – să fi rămas în Rai un suflet neprihănit. Din compararea scrisorii, mutilată în 1992, cu originalul francez inclus la sfârşitul unui volum de Mircea Vulcănescu apărut în anul 2000 [12] se mai observă tăierea pasajului în care Emil Cioran îl înfăţişează pe Mircea Vulcănescu în Parcul Versailles. Prin 1939, cu ocazia unei plimbări în oaza de verdeaţă a acestui parc, Mircea Vulcănescu ar fi făcut o inedită teorie a Paradisului. Lui Cioran expunerea prietenului său i-a părut memorabilă. Astfel că la un sfert de veac şi-a amintit de ideea vulcănesciană a faliei metafizice pe care o implică Raiul, falie care-l face să semene unei monade cu o singură fereastră. Or, fereastra Raiului de care vorbise atunci Mircea Vulcănescu n-ar fi putut fi ştiută decât de sfinţii trăitori în afara timpului de după căderea în păcat.

Emil Cioran publicase la 28 de ani în «Vremea» un articol despre natură şi despre renunţarea la transcendenţă a omului care s-a smuls pe sine dintre creaturile lui Dumnezeu. În el afirma că «dragostea de natură nu e în fond decât regretul ei». Meditând la viitorul ce-l aşteaptă, Cioran presupunea că în Occident ratarea în preocuparile sale religioase i se va trage din prea marele său ataşament pentru natură, căci doar «printre arbori şi flori te poţi război cu Dumnezeu». Ideea se regăseşte la filozoful Lucian Blaga, în discursul ţinut la primirea în Academie. Deşi argumentat cu spirit mai puţin războinic, punctul de plecare al unui asemenea gând în ambele cazuri a fost acelaşi, anume, satul românesc.

La Mircea Vulcănescu, teoria despre falia metafizică pe care o cuprinde Raiul, expusă cu desăvârşită spontaneitate în cursul plimbării prin Parcul de la Versailles, ar fi fost – ca să spunem aşa –, dovada de netăgăduit că Vulcănescu ştia despre Paradis lucruri pe care muritorii de rând n-aveau cum să le ştie. Şi nu pentru că ar fi citit mai multe scrieri ale Sfinţilor Părinţi decât Cioran, care a asistat atunci la ivirea neaşteptată a unei viziuni asupra Raiului dintr-o scânteie de gând aprinsă de contemplarea imaginii de ansamblu a Parcului de la Versailles. Pur şi simplu pentru că, după mărturia prietenilor care au ajuns să-l cunoască – precum M. Eliade, Cioran, C. Noica, Arsavir Acterian, Horia Stamatu etc. –, Mircea Vulcănescu era din născare altfel decât toţi ceilalţi oameni. În opinia lui Emil Cioran, explicaţia ar fi fost că sufletul acestui gânditor religios nu se împărtăşise din păcatul adamic. Prietenul său, asasinat în temniţă de mercenarii ocupantului sovietic al ţării, ar fi reprezentat chiar excepţia pe care intenţiona să o pună în lumină povestirea hasidică.

„Maestrul aforismului" (ce-şi distila angoasele într-un stil preţuit la justa lui valoare doar de adevăraţii cunoscători), evocându-l pe Vulcănescu păstrat în memoria sa prin imaginea unui sfânt evadat dintr-o icoană, a scris ca niciodată din lumea bunului Dumnezeu. De obicei scria din cea de-a doua lume, a lucidităţii fără iluzii, apucându-se de scris doar atunci când atingea culmile disperării, pentru că miza pe rolul terapeutic al formulării care i-ar face suferinţa mai uşor de îndurat.

Ca o excepţie de zile mari, când s-a decis să scrie despre Mircea Vulcănescu, Cioran a scris de parcă nu s-ar fi desprins niciodată din lumea de miracol în care sfinţii trăiesc într-un prezent etern.

Gândindu-se la Judecata de apoi, în 1937 imaginase cam ce-ar rămâne din lume după ce ar dispărea cerul şi pământul. Atunci i s-a părut că ultimele care rămân sunt lacrimile de sfinţi. Lumina Raiului s-ar reflecta în ele, oferindu-le harul de a vindeca oamenii de toate amintirile lor dureroase (*Lacrimi şi sfinţi*, p.68).

Isabela VASILIU-SCRABA

Note:

v.scrisoarea lui Emil Cioran către Bucur Ţincu din 22 dec.1930, în Cioran, *Scrisori din tinereţe*, Ed. MRL, Bucureşti, 1999.

v. Isabela Vasiliu-Scraba, Primatul spiritualului în naeionesciana „iubire ca instrument de cunoaştere, în rev. Arges (Pitesti), mai 2008, sau http://www.centrul-cultural-pitesti.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=1286&Itemid=112

v. Emil Cioran, *Lacrimi şi sfinţi*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991, p.23.

v. Emil Cioran, *Voinţa de a crede*, febr.1931, în vol. *Singurătate şi destin. Publicistică. 1931-1944*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991.

Interviul din 1996 luat Simonei Boue de N. Dodille se poate citi la http://dodille.fr/Etudes/?p=717

v. Isabela Vasiliu-Scraba, *În labirintul răsfrângerilor. Nae Ionescu prin discipolii săi: Petre Ţuţea, Emil Cioran, C. Noica, Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu şi Vasile Băncilă*, Ed. Star Tipp, Slobozia 2000.

v. Isabela Vasiliu-Scraba, Moartea martirică a Părintelui Arsenie Boca, un adevăr ascuns la Centenarul sărbătotit la Sâmbăta de Sus, în rev. Argeş (Piteşti), oct. 2010, sau http://www.centrul-cultural-pitesti.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=3274&Itemid=112

v. Isabela Vasiliu-Scraba, Miracolul Bisericii de la Drăgănescu şi o profeţie a Părintelui Arsenie Boca, http://www.revistanoinu.com/Miracolul-Bisericii-de-la-Draganescu-si-o-profetie-a-Parintelui-Arsenie-Boca.html

v. Isabela Vasiliu-Scraba, Martirii închisorilor în viziunea lui Mircea Eliade şi a Părintelui Arsenie Boca, în rev. Nord literar, febr.2011, sau http://www.nord-literar.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=998&Itemid=46

v. Constantin Noica, Amintiri despre Mircea Vulcănescu, 1979, în vol.:M. Vulcănescu, *Pentru o nouă spiritualitate filozofică*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1996, p.6.

v. E. Cioran, *Cahiers. 1957-1972*, Editions Gallimard, Paris, 1997, p.641.

v. Emil Cioran, Scrisoare către Viorica Vulcănescu, 20 janvier 1966, în vol.: Mircea Vulcănescu, *Ultimul Cuvant*, editie ingrijită de Mariuca Vulcănescu, Ed. Crater, Bucureşti, 2000, p.259-261.